

Λευρό Ποιέν

Ποεκι

ЛЕВКО РОМЕН

Левко Ромен

ПОЕМИ

М. Леонід

ВИДАВНИЦТВО "ЄВШАН-ЗІЛЛЯ"

Торonto, 1954

ПЕРВОЗВАННИЙ

“Ото дурили нас — у гирлі Бористену¹⁾, —
що тут багатий край, що рясно тут осель...
Пройшли ми, пропливли цю віддаль далеченну —
і тільки дикий звір нам вив серед пустель,
та варвар інколи, гілляки розхиливши,
проводив зором нас, небачених людей...
І чи ж цікаво нам, страшну ріку пропливши,
ще й далі слухати, як пуца ця гуде?..”

Це нарікали так супутники Андрія,
як витягши човни, розводили огонь...
А з верховіть, з гори, вечірній легіт віяв.
Стояв задумано апостол осторонь.

“Не ремствуйте, брати, — озвався до них апостол, —
з наказу Божого в цю землю я прийшов —
благословить її до слави і до зросту,
цим горам провістить і ласку і любов!”

Отак промовивши, він тихою ходою
подався на гору сам, що урвищем стрімким
збігала аж до хвиль, звисала над водою,
очублена гайком, березовим, струнким.

Тут спалахнуло ось і полум'я веселе.
Сідало сонце вже ген, за вечірній пруг.
Спахнувши піною, схилився червоний келих.
Патьоки-паруси²⁾ пливли за виднокруг.
Зняли вже при огні розмову учні ширу...
Але апостол там, на скраю, бачуть, сокиру,
і їм гукнув — прийти і принести сокиру,
бо мусить нині ще поставити хреста.
На кручі показав ставну, гінку березу,
як ті зійшли на верх, до них і він пристав,
рубав, чухрав гілки сокири гострим лезом,
зарубину тесав і сам зробив хреста...

І от над кручею, де краєвид широкий
перед очима став, на ввесь окіл ріки,

святий біліє хрест, березовий, високий.
Рожеві ж угорі над ним знялись хмарки.
Благословивши хрест, зняв Первозванний руки
і, ставши під хрестом, цей край благословив...
Мигнули враз хрести і вчулись дзвонів звуки
навколо вдалині. Це чудо Бог явив...

“Благословенна будь, країно — нині дика,
ряснота Божих ласк на тебе хай спливе!
Ти встанеш з небуття і будеш ти велика,
бо творчий людський дух у тобі оживе!..

Ось бачу я — могутній город
у цьому місці настає, —
вінчає славою цю гору,
країні лад усій дає!
І скупчить він великий нарід
і поведе його в віках.
Твердим цей буде люд в ударі,
а вдача — ніжна, хоч крихка.
Та правда Божа загартує
і владу виправить його.
Прогомонять віки не всує:
не змилить він шляху свого.
Бо як підклоняться народи,
густиме слава навкруги,
що пхне і в сміливі походи
аж за евксинські^а) береги, —
звідтіль і прийде перемога
над ними Божого Хреста,
ріка ж оця, у світ дорога,
це буде їм — купіль свята.
Засяють тут святині Божі
і чини праведних мужів,
і їх слова і впливи гожі
сягнуть за обрій, до морів.
Хоч і впаде не раз країна
під тиском варварських навал,
та оживатиме руїна,
бо в ній не згасне віри пал...
Пишайся ж ти під Божим оком,

щедроту ласк благословляй,
а знявши Божий хрест високо,
Його не знижуй, не схиляй!
Тверді твої шляхи, країно,
та будеш сіллю ти землі,
щоб цвітувати без упину
у Божій правді та хвалі!”

ПРИМІТКИ

- 1) Бористен — грецька назва Дніпра.
- 2) Парус — жмут променів, промінні смуги.
- 3) від “Евксин” (грецька назва Чорного моря).

КАРМА

“Гей, співаче, вдар по струнах —
проспівай про воїв юних
як про батирів¹⁾ давно:
як цей клятий збили череп,
і кому то випав жереб
пити ним п'янке вино!”

Так гукнув Кур'я поганий,
від вина ромеїв²⁾ п'яний,
печенігів лютий хан:
“Я за воїв п'ю цей келих
ще й за наших жон веселих,
що їм любий муж, їх пан!”

Це бенкет справляв свій дикий
хан під регіт, свист і крики
під розхрістаним шатром.
А на березі поганці
шаленіли в вихрі-танці
над розгніваним Дніпром.

Хизувався хан недарма, —
це ж богів справдилась карма³⁾:
ворог був — і не живе!
А йому та міць і слава,
ворогам грізна, кривава,
через келих цей спливе...

Співака ще хан покликав;
мов чаклун був той музика, —
як співає, мов огнем
слово прискає гаряче,
водить струнами ж неначе
захрапованим конем.

Тож про русичів багатих
і почав співак співати,
що все гойні, все в них є,
що не ласі до чужого,
та, не боячись нікого,
стати вміють за своє.

Князь там ними верховодив,
гнався пардом у походи,
поки сам у пастку впав...
Та нова росте вже зміна,
бо й до третього коліна
там своїх “доходять прав”.

Труду ратного хоч спраглу
рать свою не кидав нагло,
слав сказати: “йду на вас!”
О, не стерпів би він зради!..
Що ж рометів зрадні ради? —
це ганьба лише для нас!”

Нагло хан озвався гордо,
що й скінчить не дав акорду:
“Чом ти виєш, битий псе!
Накликаєш князем лихо?
А про нашу славу — тихо?!
Ні!.. співай про неї все!..”

Та співак підвівся сивий
(тут акорд урвався грайливий),
підійняв на хана зір:
“Чи ти хочеш правду чути,
чи, на князя бувши лютий,
смакувати поговор?..”

“Псе!.. тебе я зарубаю!..
Чом ти славиш, я питаю,
тільки русів, мов на сміх?
Вороги ж це наші злющі.
Та від нас вони не дужчі...
Чи ж не збив я славу їх?!..”

“Дужчий той, хто “землю рие”
і збирає там, де сіє,
землю ж рідну стереже.
Хто ж то ми? — ми летні птахи;
ми — пройди степи-невдахи.
Це й довкілля нам чуже.”

Так співак, зідхнувши каже,
та слова в акорди в'яже;

хан же, гнівний, слухав знов,
як той далі хвалить русів,
що в военній завір'юсі
буйно ллють ворожу кров.

“Руси — щиро гостям раді,
там з богами — в їх уладі —
правда в шані, за столом.
Як зламає ж віру слову,
чи хто вчинить зраду-змову, —
о!.. за зло вже платять злом!

Мов п'янким п'янить їх медом
змаг ще з туром, і з ведмедем;
соколи їм ловлять птах..
Нас же й коні — харапудить
полоз той, як степом блудить,
на товар навіє жах.

У бою той нарід мужній,
та й мечі їм харалужні
теж не хтось — він сам кує.
Де ж твої мечі, мій царю?
Від ромеїв ті, що в дарі,
чи зграбуєш — те твоє.

От — живцем! — із тих завзятих
чи когось далось взяти?..
Ні! — меча з них кожний мав!
Мало їх, а нашим — круто.
Князь бо й сам рубався люто —
славу дорого продав.

Ой же гримали мов громом
їм і нашим об шоломи,
іскри крешучи, мечі..
Накосили ж того трупу
не одну криваву купу,
князя зверху кладучи...

Ти гукав, казав шукати —
хто мав з русів кращі шати,
тож і буде Святослав.
Ні, не шати — зламні стріли

на шоломі говорили:
знак Перуна князь їх мав.

Чи твій жереб нам щасливий?
Це ж — вояк, довіку мстивий,
це ж упав Перунів син!
Та й живих ще стільки воїв, —
Святість присяги святої
ті докажуть як один!

Тим живим — не мертвим! — сором...
Їх діди ж над цим простором
панували, лляли кров.
Їх то й мста висить над нами:
руси пройдуть знов з мечами,
де з мечем їх князь ішов!

Їм оплакують пороги
цей наш бран степів розлогих,
князя любого загин.
То й за здобич цю велику
ми платитимем довіку
кров, найвищую із цін!

Де Саркел⁴), пиха хозарів?
Тих буртасів⁵) і болгарів⁶)
чий каральний меч там стрів?
Хто ж то ясів і касогів⁷),
мов худобу, в гори вбогі
геть турнув із їх степів?

Чув? — Давно, ще батько князів,
рівний синові в відвазі,
на Хозарське⁸) море йшов;
тії ж — стрілами з-за рогу! —
переходили дорогу...
Тож від сина — кров за кров!

Чом до нас ромеї добрі? —
Тим, що русичі хоробрі
не спускають кривди їм:
прав своїх мечем доходять!..
А ромеї ж верховодять
світом, кажуть, ніби всім..."

Хан здрігнувся — вже не випив
(келих з рук на килим випав,
там струмки вина лились).
Мурмотав: “Триклято впертий...
Ще страхати й після смерті?!
Ні!.. не будеш, як колись...”

І збентежилися гості,
до старого повні злості.
Гук бундючний їх упав,
і вино не смакувало,
бо й воно вже вішувало:
Русь “доходитиме прав.”

Хтось тут п'яний нагло крикнув:
“Тишком-нишком?!.. ні — не звикну!
Хай стрясеться вже біда!”
Другий вигукнув погрізно:
“Не застрашить рать залізму
ні огонь, ані вода!”

Тут шатра хитнулись поли.
Вітер гнав у їх околи
гровицю — дощ і грім.
Грому вже жотились луни.
Поклик-гуркіт: “Бий, Перуне!”⁹⁾
в тому гуку вчувся їм.

Жах обпав гостей веселих:
бренькнув, чують, ханів келих;
люто хан топтав його.
“Годі! — крикнув: не нагадуй...
Не вішуй про мсту-загладу
люду гордого мого!..”

Та й очима грізно бликнув.
“Рабе, — меч!” — нагально крикнув:
“Пес між нами... Він — сказивсь!..”
Звідкись раб з мечем підскочив.
Став співак, та поки зочив, —
grimнув трупом, покотивсь...

Кобза впала, задзвеніла —
гірш тим гуком настрашила,

ніж сам крови той струмок,
що на килим плив, сочився.
Збір гостей заметушився.
Хан щось вигукнув і змовк.
Ось мечем об кобзу брязнув.
Струни бренькнули виразно
і замовкли... Змовк і збір.
Ногу хан на труп поставив:
“Гинь!.. щоб русів більш не славив” —
проказав, підвівши зір.

“Шкода струн, не пса старого...
Гей, знайти мені такого,
щоб на струнах цих заграє!”
Та й обвів гостей очима...
Зір його непевно блимав.
Гурт гостей припинив, мовчав.

Тільки мить було ще тихо,
бо схопився нагльо вихор, —
надулось шатро мов дзвін.
Блискавки ж і виляск грому
нагадали не одному:
не спинити хуртовин!

ПРИМІТКИ

- 1) батирі — лицарі (інакше — богатирі).
- 2) ромеї — літописна назва візантійців.
- 3) карма — присуд долі, призначення.
- 4) Саркел — тодішня столиця Хозарської держави над середущим Доном.
- 5) бургаси — мешкали над середущою Волгою.
- 6) булгари — тут мова про камських булгар.
- 7) яси і касоги — предки теперішніх племен Північного Кавказу.
- 8) Хозарське море — Каспійське море.
- 9) Це бойовий поклик воїв Святославових.

НАОСТАНКУ

Було в шістнадцятому році.
Притишивсь гін у ворогів,
та на фронтах на кожнім кроці
луною пострілів гримів.
За кожний пруг ішло змагання.
Ригав огонь із гирл гармат.
А в очах жевріли питання...
Десь в'язні зиркали з-за ґрат.
Зірвалась буря ця недарма,
зорала шанцями лани...
Ой, муляють народам ярма.
Чи ж усвідомлюють вони?..

Його ж, Франка, тяжка недуга
так зборкала, забрала міць...
А так потрібна тут напруга
У час рішальний громовиць!
Сидів він тихо у фотелі.
Чи мріяв? — думкою летів?
Чи йшов Мойсеєм у пустелі,
і Азазель щось шепотів?
А Львів тут гув — глухий, шалений,
польщиною, мов гад, сичав.
Та й непоодаль гук военний
десь там погрізно гуркотав.
Та на горбовину вже тьмянний
до хати гомін ледь стелився,
і тільки вітер безнастанний,
оговтаний, легенько вивсь...

Ось гомін з двору... Щось легенько
зашаруділо об поміст.
І от, застукавши тихенько,
дверима рипнув гімназист:
— Ой, вибачайте нам... чи можна?
Бо, прошу вас, тут нас — гурток, —
і нотка в голосі тривожна,
несміливий спинився крок...
Прокинувся він, очима кліпнув:
— Це, хлопці, ви?.. ну, йдіть, ідіть, —

і знов юнак дверима рипнув,
шепнув за двері: “вже... ходіть”.
От увійшли, тихенько стали
(щикавість, подив, співчуття),
його ж слова уже звучали, —
блиснуло в ньому знов життя.

— Ви хочете розвіять сумнів?
І от — по досвід мій прийшли...
Отож — не будьте гордодумні.
Не одних гордощі звели...
Нові теорії, як трясця,
бентежать вас, трясуть щодня:
боротись за народне щастя,
мовляв, під стягами знання.
Народня ж мудрість — заботони,
а сантименти — це бридня,
бо стануть зайвими й кордонні
людині гордого знання!..
“Нема ні пекла, ані раю!” —
так глузував з таких Тарас.
Про пекло, рай — багацько знаю...
Остерегти хотів би й вас.
Сім кругів пекла тут я вибув, —
і, живши, вибився із сил, —
та й за маленьку ніби хибу:
мав гордих слів я більш ніж діл.
Співав про духа революцій,
завзявся бути — каменярем,
і песій труд сповняв у муці,
хоч був рабом, а не жерцем.
Проте — мої нещасні руки
роботи стільки зачали...
А хто скінчить?.. Хіба — унуки.
Аби лишень вони змогли.
А так хотів я сам кінчати!
Та вже — несила цим рукам.
А це завдячую багато,
на жаль і сором, землячкам.
Моїй біді вони раділи...
Та в Криворівні поміж гір
криничка є, що верне сили

та ще загострить навіть зір!..
Багато дечого не знаєм
про сховані свої скарби...
А часто жебраєм, благаєм
у зайд-панів... дурні раби...

— Раніш, як бесіду ми мали, —
озвався чорнявий гімназист, —
— ви, пане доктор, нам казали
і про мистецтво, і про хист,
що виявляє кожний нарід,
свої збагачує скарби, —
що чин із творчістю упарі
обличчя націй так різьбив...

— Так, так: навчатися чужого —
це добре радив нам Тарас...
Та не цуратися й свого:
це заповіт його для нас.
Тож розвивать своє, творити —
цей саме творчий красний чин
формує символи і міти,
що нас ведуть до верховин.
Та що чуже... ового в нас досить!
З любов'ю смілива рука
із рідних надр скарби виносить,
а не заздренність та рабська...
Зник печеніг, та плевел різних
посіяв він у душу мас...
Хай сором той нащадків пізніх —
як ось мене — пече і вас.
Той сором за людей заздрених,
за гнучкошніх тих рабів,
у намірах усе нужденних,
що все позують на "панів".
Бува в розмові так глузує
(Тарас тоді стає лихим!)¹⁾,
що в нас не всяк своє шанує...
Тоді так сором перед ним!
Тоді так хочу, щоб вернулась
ізнову молодість моя!..
І спина й міць уже б не гнулась:

повів інакше б працю я...
і їм столи б повивертав!
Джгута зробив би замашного
і гнав, за прикладом Христа,
тих крамарів із храму цього
Бо чи ж не варто вигнать з храму
тих низькочолих гандлярів,
скінчити раз народню драму
про кровососних опирів?..
Бо все життя — це наша нива,
це — вертоград і Божий храм...
Жила б людина в нім щаслива,
лише б не датись крамарям...
Тож не пора — найперш чужинцям
служить та йти на їхню путь.
Не йміте й віри їх “постинцям”,
що вам “по-братськи” піднесуть.
З криниць знання ясного пийте,
та — бійтеся отруй-джерел.
Іх відріжняйте самі зумійте,
як чемерицю з-поміж зел.
От хемікалію в реторті
що виявляє? — реактив!..
Тож і в науки вільнім порті
тримайте чесних митарів, —
щоб контрабандою отруя
не впала до комор знання...
Була б тоді вся праця — всує.
Отож — не дійте навмання.
Є спекулянти від морфіни,
тих — слави опієм п'янить.
Ви ж інтереси України
від них повинні боронить.
Крізь світові широкі двері
свої проносячи скарби,
ви майте свій твердий критерій,
а не такий собі — аби...

От із письменства дам я приклад,
де тяжко вилучити “суть”.
Звичайно, штрих один, не виклад,

та висновки, що з цього йдуть.
От — завжди! — Гамлетом у п'есах
до нас і Шекспір промовля:
чи то в відьомських чаклах-месах,
чи в слові блазня, короля.
Він — сумніву поет величний.
Тож не захоплюйтесь ви ним:
мана — той виблиск феєричний:
він не горить вогнем святим.
Розслаблює він нашу волю,
він не гартує нашу хіть...
А щоб збороти цю неволю —
нам білим гартом слід ясніть!
Або Міцкевич — з “Валенроду” —
що дав народові свому?
Поглибив вади ще народу —
не позитивне дав йому.
Таж не один так нарід падав,
та, духом сильний, уставав...
Любов і вірність то — порада
і міць народів і держав.
Не викрутаси — твердість куйте
і на твердий ставайте ґрунт.
І вдачу й слово — все гартуйте.
Лише любов освятить бунт.
Плекайте слушну ту годину,
коли палка фаланга серць
“Устань же, мовить, Україно!” —
в останній виступивши герць...

— Пробачте це мені, — звернувся
до нього другий гімназист, —
я, пане доктор, не позбувся
ще сумніву — про форму й зміст...
Бож міжнародня солідарність
нам викує найкращий лад...
Національне ж... чи — реальність?
Ще й відокремлене... навряд...

— Так, так! — твердить нам Драгоманів:
народня форма, а не зміст.
Із “міжнародніх” же туманів

черпай — і будеш “прогресист”.
А окупант тобі підстеле
і навіть вигідну канву,
а млин його ще й наборг змеле
тобі усячину нову.
Як ти хиткий, як ти кульгавий —
також і милицю він дасть.
І от — пращой для його слави,
уростай сам у його масть...
Ох-ох! — мої хлоп'ята любі,
ви ще не знаєте того
простудіював томи я грубі,
та не знайшов ні одного
в історії простого факту,
щоб окупант, що кров пролляв,
та допустивсь такого акту —
“в ім'я любови” волю дав!
Його ж герої й “прогресивні” —
ті золотили той приков!..
Тож це прийміть у душі гнівні:
святила волю й святить — кров!
Ні, ні!.. спокусу відганяйте, —
бо їх наука не для нас!
Такі джерела обминайте.
Тепер уже не той бо час...
Проте, його я розумію:
між самопевних тих нахаб
він увімкнеться в веремію
хотів так само, що й той раб...
Раб-пролетар — то новочасне
нове Спартака видання.
Тож по-тодішньому “сучасне”
ішло за ними навмання.
Що насуває веремія —
це ж відчував усяк тоді.
Тож і зросла була надія
нам пожитись... і в біді.
Але це твердо пам'ятайте,
що й пан Михайло²) теж казав:
найперш про рідне слово дбайте,
щоб дух народній ним зростав,

Бо думка, висловлена словом,
але не рідним, не своїм,
є вже видатком нездоровим:
Його не вернемо нічим!..

Отож, казав часом до речі,
часом... приспичило йому
знов танцювати — все від печі,
божкові годячи тому...
Зробили з нього ті нахаби
з ученого — та крутія.
Оцим мене він і розслабив...
Але — простив йому вже я.
А вже таким прощать не треба,
що лиш мережать нам ярмо,
але клянуться просто неба:
ми щастя — лад новий дамо!..
“І все те бачив, і все знаю”,
писав про отаких Тарас.
Тому я вас остерігаю,
але також і прошу вас:
росте в душі хай іскра Божа —
в ім'я любови ваш протест.
А може й волі квітка гожа
спакне — і ваш прикрасить хрест.
Хреста не бійтеся — Голготи:
хрестами наша путь ряснить...
А зради бійтеся й підлоти,
і все гартуйте — вдачу й хіть...

Замовк він раптом і очима
поглянув десь через вікно.
Далеко рипнув хтось дверима...
Йому згадалося: давно —
давно колись, як ці хлоп'ята,
і він ловив нові слова..
Та в них була й отруя клята.
Тоді ж того не відчував.

— Ось бачте, хлопці, — знов озвався, —
ще не кінець, не край війні.
Тож слід, щоб кожний визнавався:
до чого — мус, до чого — ні.

О, йдуть великі завірюхи...
Ох, коб здоровим бути вже!..
Думки ж обсядуть, наче мухи...
То й сам — не свій, і все — чуже...

І знову тут озвався другий:
— Ох, пане доктор, ви простіть...
Я не питатиму вже вдруге —
прийшла просвітлення вже мить.
Те все чуже — чудне, в туманах.
Тепер мені ясна вже путь,
і сумнів не щемить як рана, —
думки чергою струнко йдуть.
Так, пане доктор, це правдиві,
жоч не солодкі це думки...
Та ми свідомістю щасливі,
ми ж — за ідею вояки!

Один із хлопців тут підвівся:
— Ви, пане докторе, простіть...
Ми йдем... Пан доктор утомився...
— Ну, ну... Гаразд. То вже ідіть...

І знов, провівши їх очима,
він задивився в далечінь,
і думки вогник ледви блимавъ..
Лягла на очі сонна тінь.

20-VII-44, Дорогобич.

ПРИМІТКИ

¹⁾ У часі недуги Іван Франко мав галюцінації (за споми-
нами Катрі Гриневичевої, — Л. Н. Вісник, УІІ-УІІІ кн. 1926 р.).

²⁾ Драгоманів.

ПОЛТАВА

Так — скити ми, так — азіяти ми,
Із зизуватими жадливими очима.

А. Блок: "Скити".¹⁾

Ти не знав, яка мертва отрута
В сім чувашським слові "Москва",
Бо інакше і хижо і люто
Продавеніли б твої слова.

Є. Маланюк: "Мономахові".

В своїй хаті — своя правда
І сила, і воля!

Т. Шевченко (Напис у клю-
бі "Родина" в Полтаві, перед
1-юю Світ. війною).

Полтаво! — тебе ми сприймаєм як рану,
мені ж ти — ще й спомин, солодкий, ясний,
і в тебе я стрів мою першу кохану,
що блиснула й згасла у мряках весни.
При слові ж самім — зизоокої пики
я бачу вже вишкір з московської мли...
Любов же спалахне ще й гнів мій великий,
а біль коло серця — гадюкою, злий.
Чи йду я, бувало, повз "пам'ятник слави",²⁾
де так розчепірів орел пазурі, —
прокльоном бринить мені назва Полтави,
та — дзвоном: і серце й блакить угорі!..
Не дуже хизуйсь, розчепірюйсь, потворо, —
буйніє снага, наша сила росте!
Спізнали ми долю, всю правду сувору —
і правда ця з нами, ще й сонце святе!
Цвітує, пишніє для нас Україна.
Лящать соловейки у парках-садах.
Чекає не одного мила-єдина...
Вони ж нас ведуть на визвольний цей шлях!
Чи ж стерпіти можна, щоб люба кохана
та бранкою чулась на рідній землі?!..
Бож нарід ще в рабстві, в незвидних кайданах,

то й дух нам затроюють відрухи злі.
Так хочеться всенький цей світ обійняти,
і серце живому шле пісню-привіт...
Та змій-чорнокрилець, дракон цей проклятий,
нам шлях перейшов, вільний застує світ —
споглянути в просторінь-безвість широку,
для людства надхненний віддати свій труд...
Та хижо пасе він нездріманим оком
і зморує в праці, приславши наш люд.
Так заздрим свободі ми вільних народів, —
їх долею вільний кермує закон!
Миритися ж — сором!.. та й бути так — годі,
бож нас до ніщоти б звів “мирний” полон!
Щоб звівсь для сусідів до стану погною
мій нарід великий, славетний з віків?!.
Бентеживсь я думкою тою страшною
і соромом гнівним я швесь паленів.
Цю зранену гордість я чим заспокою?
Невже ж нам отрую всю пити — до дна?..
Бож є нам та воля як сонце саякою,
що й рани ті згоїть, і тільки вона!..
І вгямні тоді Котляревського глузи
(ще й сміх я вчував запорозьких нетяг!) —
“Козацького роду”... невже ж — боягузи?
Нашадки... чи й здатні — на герці, на змаг?!
Минавши, дивився я сміливо в вічі
(колона³) і дати: народження... смерть), —
ні, жити в Полтаві це — бути на Січі,
наснажитись гнівом-любов'ю ушерть.
Ти, Батьку, почав нам реванш за Полтаву,
за чорну сторінку похмурих сторіч...
Ми ж — вернемо славу, хай навіть криваву,
та нею неслави розвиднемо ніч!
Сини твої мужні, сумна Полонянка
(як соняшник — шапку й вони набакир!),
обстануть за тебе, зажурена бранко,
відбити в орди найдорожчий ясир!..
Це ж тут я почув у великій скорботі
і щирі “словечка” від сина Москви:
“Що, вам автономію дати, щоб потім
схотіли й від нас відділитися ви?!..”

Ви землі найкращі, мовляв, захопили,
не хочете з нами ділитися добром?..
Це так нам шакали й червоні завили —
їм тісно під рідним небесним шатром!
Бож був він з “ес-ерів”, московський підпільник,
нам лекції потай “підпільні” читав,
грізний для всіх “царських”, наш ніби прихильник.
З нас кожний з тремтінням послухать бажав.
Та з друзів тут хтось і спитався наївно —
що їх, мовляв, партія каже про це?..
І те, що почули, настроїло гнівно:
е, ні! — то вже дзуски... зловити в сільце!..
Відкинулись ми — і в щоденну сірість
запавсь той “таваріщ” (він звався “Ніколай”),
проте, йому й досі я вдячний за щирість,
поклав бо він нашої наївності край.
Коб зизий “Ілліч” був такий ото ширий,
щоб те “відокремлення”⁴⁾ не обіцяв,
не мали б харпацького “раю”, а — вирій,
що всяк “Ельдорадом” його б величав!
Московська ж ментальність йому підказала
(що шмата червона — порожній значок!) —
дать добру принаду, щоб рибка “клувала”.
То вернеться з нею — принада й гачок!
І цю приголомшено рибку відразу.
На ту ж — полювання, що вже “не клює”,
кривава “агітка” і лютість до сказу:
радій нашої “правді” — комуна в нас є!
Московська ж ця секта того ж гуманізму
така бузувірська й несвітська для нас,
як їх “духобори”, що з християнізму
зробили видовище диких гримас.
Тож вам, мовознавці, даю заохоту
подати в перекладі: “наглая ложь”.
Історії це ж бо московської мотто, —
ментальність душі простолюду й вельмож.
Я ж певен — не вдасться в два слова убгати
вам жодною з мов, бо списати й томи
замало про люд цей дикунсько-пихатий,
найкраще ж пізнати, поживши як ми...
Бож мудрість позичену й крадену назву

і вчинки нелюдські — колись і щодня,
грабунок чужого і заздрости язву:
прикрити все має ця підла брехня!
Хто ж знає Москву із письменства, із книги,
то він — на гачку, далі — тільки сіпнуть...
Плачущим вона ж — розбиває кормиги!
Виводить бідоту — в осяяну путь!
І все — задля бідних ("акулам" — погрози!)
Іде революція: щастя веде...
Над здобиччю ж це — крокодилячі сльози,
як та, зачарована, в пашу вже йде!
Колись їх письменство все дужче і дужче
також полонило увагу мою,
та вирвав із брану Тарас невмирущий, —
подбай бо, юначе, про "хату свою"!
Клюб старших тут був і він звався "Родина"
(а "Родина" кожний жандарм це читав).
Попасти туди — дорога нам година.
Щоб старших послухать, з нас кожний бажав.
Під стелею сволок у залі грубечий,
на ньому той напис про хату свою
із творів Шевченка... Наш пал молодечий
готовий був стать за ту правду — в бою...
Того ж не було вже, що бувши орлятком
тут пив із живущих полтавських джерел,
що слави нової нам стався початком...
Бож виросте завжди з орлятка — орел!
Подався він, пурхнув у дальші простори,
обзорити обрії, ширші світи...
Призначення гін кермував ним, суворий:
коли ти — орел, не сиди, а — лети!..
Від часу Мазепи доба вся, похмура,
не мала героя, що вславивсь — мечем...
Та наше сторіччя очолив Петлюра:
реванш за Полтаву ми далі ведем!
Зазнав і я неба полтавського зронів^б)
(на тій Загородній і я колись жив), —
наслухався гомону, співу і дзвонів,
де все домінанта — про чайку мотив!
Отож для Небоги й шукали поради
ми в наших гуртках, у науці, книжках,

з огидою бачивши символи влади,
що мали навіяти — послух і страх.
Тому й побратимства, неначе на Січі,
і спільні дискусії, запал і гнів,
юнацкі з коханими прогульки-стрічі,
де теж домінують — і диспути й спів.
Була ще нам розкіш — сходить до “Музею”,
Кричевського теж оглядать архитвір.⁶⁾
Це — мов причаститись своєю землею,
наснажить бадьорістю розум і зір!
А там Щербаківський надхненно розкаже,
покаже нам рештки минулих сторіч:
там скитські он “баби”, чумацькі ось мажі,
шаблі теж козацькі, а ті вже — про Січ!
І слухаєм ми, оглядаємо, раді, —
полонює ширість і рідного чар...
А в “Залі”⁷⁾ — яса он московська зраді:
дейнеками “ізбран” полковник Пушкар.
І соняшні мерхнуть нам інші картини:
“Козак у степу”, на шляху “Чумаки”...
Нам кигіт чаїний до слуху вже лине.
Насумрено дивимось ми, юнаки...
А з берега-кручі поглянеш тудю,
де Ворскла на обрій — стріла-течія:
о, будь, Україно, нам завжди ясною,
моя Батьківщино, блакитна моя!
Під спів жайворонків, під саявом блакити
оріть, засівайте поля, сіячі, —
росте хай пашниця, буяють хай квіти,
а потай між них — обосічні мечі!..
А ген за рікою гурчить залізниця,
від потягу в обрій — хвостами дими...
І враз, мов обмара явою притьмиться:
над степом — гармати, повстання громи!..
Та хтось тут гукнув: “Гей, на Шведські Могили!
Ходімо... А може хто з вас і не був?”
Тут — я: “Не піду!.. Це мені — понад сили:
ще бачити й там України ганьбу”...
І тут я закликав: до-віку, до-суду
не сплямлю я рідну чесноту-красу...
По будах московських тиняться не буду —

тій славі розбійній складати ясу.
Ті ржаві гармати, ті стяги пюдерті
докором і так мерехтять увіччу.
Та лицарів там сторінки незатерті
кричать їх почути — і я вже почуваю.
Це Кость Гордієнко з усім товариством,
що вів їх обов'язок чести ясний,
гукають — обстати за правду їх чисту,
помстити ще й підступ Москви, навісний!
Поразку ж відчула найгірш Україна.
Ой, клала ж Москва свою звірську печать!
Не один Батурин спавхнув у руїнах.
Мордованих зойки і досі ячать...
З "каналських" робіт і погрози й прокльони
з-під тих фараонських я чую споруд...
Тремтять же ви, підлі нові фараони, —
надійде ще кара, настане ще суд!
Настане й то буде — визволення свято!..
Бо де ж той поганець, щоб духа зборов?!..
Хоч крові... ой, крові проллється багато...
Так хай нам святиться відкуплення кров!
Відкуплення кров — за ті вчинки огидні
своїх яничарів, розбої чужих,
за звихнені душі, що стали неплідні,
за яловість духа — спричинений гріх!
За чад милосердя того "старшибратства",
що гарбає все під "опіку" свою —
надземні, підземні й духові багатства...
Ще й знай, мовляв, дякуй за добрість мою!
Опіка ж та родить ізнов яничарів,
нових Кочубеїв, нових Пушкарів.
Опіка й неволя тут ходять упарі...
Тож нашо б гадюку під серцем я грів?!..
Єдиний рятунок — розпростати крила:
ми ж повними хочем — і будем! — людьми.
А тих дикунів, що їх богом є — сила,
як правда не влучить, то — влучать громи!
Під прадідне небо московські шакали
з гарчанням скаженим відскочать тоді...
Недарма громи і гармати нам грали,
боролись, не гнулися душі тверді.

Навернуться й зблукані й стануть благи:
прости — хоч велика провина моя!..
І скаже, всміхнувшись, заплакана Мати:
у праці, у творчій спокута твоя!
Москвою ж прокляті та й лицарі Січі —
увійдуть, незрадні, у наш Пантеон.
У вільній Державі в щасливім сторіччі
віродить нас творчо наш вільний закон!
Побляклі ж ті стяги союзників наших
повернем помпелі, віддавши ясу:
ми славу шануємо лицарів ваших,
боролись вони ж бо й за нашу красу!
Стокгольм збадьориться, бо згадка Полтави
не буде вже так ваготою тяжить.
Згадається шлях їх поразки, кривавий,
коли й України їх гріла блакить.
Тоді зашрамується рана кривава,
Полтаво — незрадна, і люба, й свята!
Мазепи й Петлюри гримітиме слава,
бо втілиться в чині Велична Мета!

1-27 вер. 1953 р.

ПРИМІТКИ

1) В оригіналі: “Да, скіфи ми, да — азіати ми, С раско-
симі і жадними глазами...”

2) Пам'ятник — “в честь Полтавской пабеди” у парку в
середмісті.

3) Пам'ятник І. Котляревському, збудований у 1902 р.

4) — відоме демагогічне гасло Леніна про самоозначення
аж “до відокремлення”.

5) Зрін (зрону, -ів) — дар, благодать (“Цей дощ — як
зрін небесний”).

6) Будинок Губерніяльного Земства, де містився “Музей
Полтавщини”.

7) “Заля засідань” — найбільша заля цього будинку. Зга-
дані картини — роботи артиста-м'ляра Васильківського.

КРАСА І ВРОДА

Інтродукція

МОТТО: І неситий не виоре
на дні моря поля.

Т. Шевченко

Широкий світ, безмежний світ!
Та є і в нім міцні кордони —
снаги й матерії закони...
Про волю ж є — солодкий міт!

Так устатковано чудово
у ньому все — аж до дрібниць.
Хоч є багато ще й тайниць,
та дано ключ секрету — слово!

І слово це твій гострить дух
ще й на володаря вінчає:
твое навкруг — усе безкрає,
лише утям, пізнай цей рух!

Гартуй себе вогнем молитви —
з буттям бриніти в унісон!
Злюби, пізнай його закон,
його стрункі, суворі ритми.

Тоді краса твоїх завдань
і всесвіту осяє вроду,
благословиш ти сам природу,
бо вже тайниць осягнеш грянь!

Тоді той творчий первень — слово
твій дух снагою запліднить,
що буде візіями снить
і світ творити свій — ізнову!

Та волі, нектару того,
твій мусить дух доволі пити,
щоб і буяти і творити,
щоб не змилить шляху свого!

Але людям, убогим духом,
що їм життя — то втіхи мент,

цей вільний дух — то конкурент,
що непокоїть творчим рухом.

Ім не дає він свій канон,
хоч і в принадливій оздобі,
накинути, мов тій художі,
як світовий — твердий! — закон.

Щоб сісти ближньому на шию,
зіп'ястися на земний трон, —
як перебріхують закон,
чи скривлюють, перечать дію!..

Але жорстоко мститься він, —
закон життя, віки незмінний, —
мов шал стихії хуртовинний,
тих сил загачених розгін!

Така його стихійна врода,
і в бурхоті — краса і ритм.
І не сфальшує хвацький сприт,
чи "діялектика" і мода.

Як над хаосом Божий Дух
ширяв і досі Він ширяє,
так лине дух наш у безкрає,
благословить той вічний рух.

Коли ж хто вважить на свободу,
пригнобить дух, що все хистив, —
трагічний пружиться мотив,
що сили здіблює народу.

Таж і ріка (і все живе!)
десь хід просочує зі споду
і враз, мов хуртовини подув,
прорве — і в бурхоті пливе!..

Отож і вільний дух народу,
хоч спазми викривлять його,
не схибить зі шляху свого,
свою проявить міць і вроду!

Таж то про волю міг п'янкий
його все кличе у безкрає,

бо й атом кожний мов співає,
свій ведучи танок стрункий.

Він має силу атомову,
той гордий дух людей живих,
бо на сторожі коло них
Творець поставив вільне слово!

Таж Прометеїв це вогонь,
це "логос" той, що родить чини,
що нас веде на верховини
до Божеських сйяних усонь!¹⁾

Ті всі наук нашарування
про велич кажуть нам знання,
що не дарма й не навмання
ті до верхів'їв прямування.

Бо людський дух ось перебув
не раз і струси й катаклізми,
гарячкував на модні "ізми",
а вибив час — в архів їх збув...

Плекає ж мрію гордовиту:
пізнати світ, опанувать,
свою позначивши печать
на всіх шпильях, форпостах світу!

**
*

Лишивши табір за собою
стежиною угору йшли,
виткою досить і крутою,
і балачки собі вели.

Іх — двоє учнів і професор.
Потрібний був їм краєвид,
щоб для очей відкрилось плесо,
хоч трохи з обрієм, як слід.

Як то у нас, на Україні,
де обрій мерехтить здаля,
оточує — рожевий, синій,
де круглий він як і земля.

Та от спинилися, присіли
і притаковуються вже
те малювати, що хотіли —
гірське довкілля це чуже.
Професор цей, мистецтвознавець,
був з ласки Божої артист,
і до малярства Життедавець
йому відлив чималий хист.

У таборі — неначе в бурсі —
отут серед Тирольських гір
викладачем він був на курсі,
разом — і батько й командир.

Це — доповняльний курс малярства.
І тут чимало слухачів,
що відбули тяжкі митарства,
гостило пензлі, мов мечі.

Тож у неділю, двох узявши,
професор це ішов “на плай”
(казав отак він, гумор мавши)
побачити — хоч небокрай.

Марко й Оксана — учнів двое
сюди з професором прийшли;
малюючи, вони всі трое
тихенько гутірку вели.

Це українці (чути з мови),
що побували “між людьми”.
Отож до їхньої розмови
прислухаймось також і ми.

ПРОФЕСОР

Гаразд... Зупинимось на цьому.
Тут — непоганий краєвид.
Шкода ж тинятись по-дурному.
От попрацюймо тут як слід.
Оці похилені смереки
відтінять нам передній плян...
Он обрис гір — ген тих, далеких,
юга²) тушує, мов туман...
В енергію самодостатня
країна ця; признати слід,
що гарна риса це, додатня.

Про це свідкує краєвид:
он бач — стовпи гудуть дротами,
де громовинний струм бринить
і подорожніх потягами
він крізь тунелі плавко мчить.
Хоч красні теж тирольські гори,
але — гнітюча їх краса..
Заступлять світ тобі просторий,
щоб зору ти не попасає,
щоб уперед не кликав обрій,
а щоб під ноги все дививсь, —
щоб заграє ранішні цинобри
вином у душу не лились!..

МАРКО

О, ви родилися поетом!..
Це гарно висловили ви
цих клятих гір тяжку прикмету, —
що ніби поглядом сови
тут кожний злам ціляє в тебе
та небезпекою грозить..
Матеріальні перш потреби
спонукає задовольнити.
Забудь тут про доріжку просту,
щоб десь до прірви не злетів..
Щоправда — й тут загальний поступ
природи вістря притупив.
Тут люди сил чимало й труду
поклали й поту пролили,
поки он ту хоча б споруду —
сошу³) між скелі провели.

ОКСАНА

Професоре, скажу до речі:
люблю з натури малювати,
але, мовляв, не з “голотечі”,
а де людини є печать,
що це позначене вже чином —
природу цю зреформувати.
Людську діяльність безупинну
люблю в природі фіксувати.

МАРКО

А я, то радше те нотую,
коли природа — навпаки! —
знов над людиною горує,
прорве ті штучні лотоки,
що ними заздрісна людина
бере стихію у карби.
Єй-ей!.. цікава то картина.
І не один я шкіц зробив, —
як то прорве десь греблю річка,
чи де осунеться гора...
Це нариснути — є вже звичка.
І вже чимало назбирав.
От по весні (хто пам'ятає)
чималий осув був упав
отам, де скеля нависає,
та рух тоді загальмував.
Це сталося посеред ночі...
А "вантаговець" саме гнав —
чи не світили йому "очі",
чи то шофер той задрімав —
він так і вгнався на той камінь
і геть надвое розломивсь,
і там з пробитими боками
навік уже він зупинивсь.
Як тло аварії тієї
собі я вранці малював,
в угоду пристрасти своєї,
то там шофер чогось никав.
Та як же він комічно лаявсь!
Мовляв, стонадцять десь чортів
зробило це (а Бог загаєвсь!) —
тут накопичило горбів!
Кому, мовляв, вони потрібні —
ці витівки дурних чортів?!
На щось путніше — то нездібні!..
Отак собі він бубонів.

ПРОФЕСОР

Цікаво, чом на цю дорогу
вас зацікавлення веде, —

гадаю, що не блиск нового,
хапливість до нових ідей?
Є настороженість до всього,
здоровий скепсис є у вас.
Тож, мабуть, не легку дорогу
пройшли ви в цей сутужний час.
Сучасні вежі вавилонські,
либонь, що вас не полонять,
чи радше — зазіхи драконські
з епохою і вас ріжнять.

МАРКО

Я пережив так чимало,
і вже до всього наче звик.
І трьом дідам пригод би стало,
що їх зазнаєш тут за рік.
Було як напосілось лихо —
закуштував я мук-тривоги
лише за те, щоб мати втіху —
собою бути, як дав нам Бог.
Хай заяложені доволі,
та віє чар від гасел тих.
Отож, когось позбавить волі
і справді є — найтяжчий гріх!
Тобі ж підсовують оману,
ту підмінку краси життя:
жувать — мелодію награну...
А там — ні глузду, ні пуття.
Я ж розумію вільну волю,
той до краси природній гін:
“творю, нікого не неволю”,
мінливий сам між творчих змін.
Тому я — вірний серцю, вроді.
Бож воля — осяйна блакить,
це ж вітамін, питво в природі,
що квітку й генія — ситить.
А квітка, знаємо, — насіння,
а з нього — знову ж організм...
І так бувають покоління,
переживають катаклізм!

ПРОФЕСОР

Мені подобається ваша
ця філософія життя.
Це не сучасна, бачу, каша,
що все мішає без пуття.
І всякі бурі, всякі смерчі,
мов "deus ex machina"⁴⁾ у них,
як "діалектика"⁵⁾ приперчить, —
їм править за чесноту й гріх!
Бо це "філософи" моменту,
що нюхають — звідкіль — пахтить.
О, ці не мають сантименту!
Та трупом з них самих смердить.

МАРКО

Щоб виправдати якусь подію,
слід відшукати скритий глузд...
Як світло й пітьму зрозумію, —
то й не порожній звук: "Ормузд".
Також і божеську синтезу
тоді вбачатиму у ній, —
тож Аримана — антитезу! —
свідомо зборую в усім.
Як "революція" вже проти
ї вроди й нею даних прав,
це — прояв дикости й темноти...
Ось тим то й "контра" неї став.

ПРОФЕСОР

Оце ви добре — про "синтезу",
про той ясний Ормуздів міт...
Мені це нагадало тезу —
чому така в нас назва: "світ".
У москвинів це "міром" зветься,
синтеза миру це й ладу.
Москвин майбутнім не гризеться:
"так слід!" — події в нього йдуть.
А в тому "мирі", в тому ладі
одна — "пожрать!" — турбота є.

То й любить у цупкій обладі
тримать оточення своє.
Синтеза ж наша — Боже світло,
що осяває білий день,
щоб то буяло все і квітло,
співало радісних пісень!
Тут зло і пітьма — антитеза.
Тож їх поплечників усіх,
мов на шаблук гостріючі леза,
бере наш люд на глузи й сміх.
Для запорожців смерть — “кирпата”,
а чорт — кривий або сліпий,
ним коверзує відьма клята,
і з горя чорт не раз “запив”.
Таж навіть той “хапун” жидівський,
що нарід наш його створив,
мов “чорт кривий” для нас він — “свійський”,
як відьми з “Лисої Гори”.
Забув наш люд про Чорнобога,
глузує вже із слуг його...
І йде, вояк ясного Бога,
під тінню світлих корогов!
Плекать до ворога погорду —
почин це дальших перемог!
Таж повнозвучністю акорду
обдарував нас щедро Бог!
Немає в нас і фаталізму,
що в ньому б розум потерпав,
як переваги й “реалізму”,
щоб тільки шлунок диктував.
Бува, що й вибрик хуторянський,
чи та отаманська пиха, —
не так це вчинок самозванський,
як детонація глуха
дрімотних сил, що десь на споді...
Лід знебуття на них пришерх,
вони ж своїй покірні вроді,
шукають виходу назверх!

ОКСАНА

Ой-ой!.. Професоре, що чую?

Та це ж отой волонтаризм,
антисупільний — констатую,
що нас не вгору — тягне вниз.
Цим схвалимо такі вже вчинки,
як — “отаманія” дурна,
чи комбінації людинки,
що й центром світу — все вона!.

ПРОФЕСОР

Не гарячіться ви, дитинко,
бо й справді, бач, не в тому суть,
як ми поставимось до вчинку,
а в тім, від чого вчинки йдуть,
які їх зроджують причини,
та чи не можна б повернути
їх на добро таки людини
і спрямувати на добру путь.

МАРКО

Так, так! — професор добре каже:
це ж саме квестія снаги,
яку ворожа сила в'яже, —
будує греблі, береги.
З комплексом Чіпки⁵) є щось спільне.
Зигзаг це спинюваних сил.
Їх прояв був би й задовільний,
пишався б рядом творчих діл,
коли б той прояв не гатили,
не викривляли мов на глум...
Бож просте це питання сили.
От — як зужить звичайний струм.

ОКСАНА

Тут гніт, звичайно, є причина...
А що ви скажете на те,
як сила та, немов причинна,
ламає все, ірве, мете,
та навіть і свої основи,
як “отаманія” ота...

Де ж тут ті засновки глуздові:
навіщо це?.. чого повстав?

ПРОФЕСОР

Хай — наробив чимало лиха
отой “отаманський зигзаг”.
Але ж — стихією він дихав,
ішов він на пекельний змаг.
Ні, сили справжньої це прояв
ще недосвідчених орлів,
хоч ятрив більше він, ніж гоїв,
але ж — він поривом горів!
Це й спантеличення є приклад.
Це — сила бурі по степах,
що от — ходити ще не звикла
по уторованих стежках.

МАРКО

Ось був Зелений, наш отаман,
над масами — пророк і маг.
Тож і на ньому є та пляма —
отой “отаманський зигзаг”.
Які ж то пориви й мотиви
водили вчинками його,
що враз у час такий бурхливий
міняв він колір короков?..

ПРОФЕСОР

З-поміж отаманів Зелений
був найздібніший, бо — сказати —
він по-геройськи, хоч не вчений,
міг те чуттям таки вгадати,
що для політиків високих,
таких як Скрипник, Хвильовий,
потребувались цілі роки —
пройти шлях досвіду тяжкий.
Він був захоплений красою
революційного “щодня”:
усі вперед, мовляв, юрбою —

назустріч завтрішнього дня.
А день той “завтрішній” — свобода,
сяйка, однакова для всіх.
Що ж над красу — важніша врода,
пізнав із досвідів своїх,
коли стикнувшись з Москвою,
побачив, як вона скубе
червоно-білою рукою...
Бо визнає лише себе.
Від щирости допомагаєм,
мовляв, для вашого добра.
Ми братську руку простягаєм
вам допомогти... et cetera.
А він от хутко взнав облуду
її “революційних” фраз...
І вирвався він з омани блуду.
Ним вищий кермував наказ.
Наказ цей — воля для народу,
та не накинута, своя:
вона плекає тільки вроду,
щоб дух народу ріс, буяв!

МАРКО

Це ви мені полоскотали
мій “кутковий” патріотизм...
Бо й він доклав вантаж чималий
на той наш історичний віз.
Також мій батько був з Трипілля.
Але ж, як той скінчився рух,
зазнав не одне “новосілля”,
не раз був з голоду опух,
поки якимось притаковився
та працю вже якусь знайшов.
Як він, пригадую, журився:
нема то — гасу, підошов.
Бо тож — удень робити треба,
зате “в черзі” дрімати ніч.
Штовхали так його потреби
на протязі — десятиріч.
Намігся — дать мені освіту,

ще й цим обтяжив свій “бюджет”.
Тож гарував і зиму й літо
і виснажив себе ушент.
Оповідав мій батько з боєм,
як той червоний мстивсь фашизм...
Тож попрощались хлопці з полем —
підпали всі під “остракізм”.
З Трипілля ж — і підпарубочих,
хапали навіть дідусів.
А що пожити кожний хоче,
то й утікли мужчини всі.
З лісів — розлізлись на всі боки,
коли припиншк повстанський рух.
Минали так непевні роки,
бо скрізь нюшив чекістський нюх.
Тож уявіть, яке сутужне
моїх батьків життя було,
і як режим той осоружний
топтав усе і тучив зло...
І як про матір я згадаю —
не буде спогад це ясний,
бо про журбу, глуху, безкраю,
казали очі й вид сумний.
Проте ж, і журачися, бідна
шукала ліків на журбу.
І, знаю, байдужість сповидна
ховала в собі боротьбу —
борню душевну із собою,
із первнем, покликом життя,
що хоч прибитий був журбою,
усе він тягся до буття.
Було — все молиться, зідхає:
за ті гріхи, мовляв, свої.
Але, як радість завітає,
то мов соромиться її.
Як от — прийшов я вже з дипломом,
ним похваливсь своїм батькам, —
то мати, в настрої ясному,
дала вже волю тим сльозам.
“Щасливий, — каже, — ти, мій сину.
Та пам’ятай же й за таких,

що гинуть десь за Україну,
а діти йдуть у “босяки”.
Це так за бідних “безпритульних”,
що без батьків — самі, без хат,
і вже від злигоднів дошкульних,
мов обернулися в звірят.

ПРОФЕСОР

Чому зродилась ця проблема? —
бо досі світ не знав її.
О, це тяжка й широка тема.
Скажу вам висновки свої.
Війна причин зродила трохи,
а потім — визвольна війна.
До того ж — манія епохи
(а правду кажучи — мана),
це — манія експериментів,
антиприродніх спроб, реформ,
тих політичних декадентів,
творців “революційних норм”, —
розхитання основ родини,
легкий статевий ще контакт;
либонь, найважчі це причини,
що в висліді й дали цей факт.
Про “безпритульних” бож, нівроку,
по всяких центрах світових —
десь у Шанхаї, у Нью-Йорку —
нема ж і тямки там про них.
Замість розвалювать родину,
на місце спроб та галабурд —
зміцняти слід оцю клітину.
Основа ж вищих це споруд!
Тоді й ті твори соціальні
на підмурівку, на тривкім,
спромоги являть ідеальні
в неідеальнім світі цім.

ОКСАНА

Що ж, “світ насильства” руйнували,
то й руйнували — до основ,

щоб збудувати “досконалий”...
То що тоді — чужая кров?!

ПРОФЕСОР

От-от!.. Слова ці нагадали
про випадок з мого життя,
як був упав я в гріх чималий
і про спокуту-каяття.
Тож недосвідченим ще будучи,
я революції роки
переживав, не все збагнувши,
проте — пішовши в вояки.
Був я при органі пресовім
секретарем і — зв'язковим.
Горлаві на зібранні масовім,
ну й сперечавсь... та й не з одним
з тих новоявлених “радянців”,
що винайшли рецепт новий,
як вибить зброю — і в повстанців
ще й з рук червоної Москви.
Були ж це хитрощі “хохлацькі”
(навіяні теж москалем!) —
завести “ради” в нас “батьрацькі”,
мовляв, — і в ногу ми підем
з пролетар'ятом усесвітнім,
Москва ж лише допоможе нам
з “міщанством” нашим недолітнім
скінчити змаг... — “смерть буржуям!”
Та, словом, так — закрався сумнів.
От — з “боротьбістом”⁷⁾ сперечавсь
і ставив докази розумні,
та трохи в них же й — сумнівавсь.
Але соромився признатись
я другові, із котрим жив.
О, не любив той сперечатись!
Либонь би поглядом убив,
якби про сумнів мій довідавсь!
Як “одмолвив” же я цей гріх,
то сам собі наївним видавсь,
таким дурним, що брав аж сміх.

Це сталося так. Раз ненавмисно
при фронті шлях я свій змілив,
не йнявши віри... Чую — дійсно:
це ж феєрверк московських слів...
І бачу — то “красноармійці”
(а це вже ввечорі було)
чи так стоять, чи то на стійці.
А далі — мерехтить село.
Хотів чимдуж поза кущами
чкурнути геть... але спинивсь,
бо чую гуторять з дядьками.
Тож слухаю... під куш схиливсь.
“Товариші”, питає дядько:
“та поки ж будете ви йти?
Я б не питав... та я — не вгадько.
Ото... претесея як чорти”.
“Ну-ну!.. хороша ваша водка.
У вас — горілкою завут...
А ти читай, что скажет сводка.
Ну, что ж — ідьом, куда ведут”.
Аж ось озвався голос — проти,
що як не тямиш, то не лізь.
Іти ж, мовляв, ми будем поти,
поки “Расея” стане — скрізь.
І знов озвався дядьків голос:
“Щось я ніяк не розберусь —
за “пролетарію” боролись,
а пхаєте нам знову — Русь”.
“Ех, простофіля⁸) ти хохлацька”,
сміється голос той ізнов:
ідея наша не простацька,
та й що, мовляв, нам ваша кров?
Хай згинула “Расея” царська,
та ми — народ передовий:
і Росія, вже “пролетарська”,
могута стане світовий.
Та я вже більш того не слухав,
що дух горілчаний надхнув.
Пішов я геть, шорошив вуха,
відбігши далі — дременув.
І до своїх шасливо втрапив.

Як другові ж я розповів,
озвався він: “Бач, косолапий,
світ налігати б він хотів!
Та прийде час, що налігає —
не ти його — а він тебе!
Утнеш танок, як він заграє,
ведмежі кудли обскубе”.
І як то, бачите, справдились
ті передбачення усі...
Такі деталі відродились —
“пагончікі” в усій красі!

ОКСАНА

А ось мене — так іншим чином
либонь гадали... навернуть.
Побиту кинули під тином,
щоб хоч терором — ужахнуть.
Хоч справді це при німцях сталося,
але — робота їх була.
Із сходин я вночі верталась,
де поборолась як могла.
(Там комсомольців зачепила,
ідею ту фальшиву їх, —
що неприродня то й безсила;
були і оплески і сміх).
Що хтось чалапає за мною,
геть не зважала я на те.
Ішла швиденькою ходою,
як от додому спішите.
І нагло хтось над вухом крикнув:
“Ні с места!.. Хальт!” А другий: “Стій!”
Мені ввіччу враз вогник бликнув..
Упала я на брук вогкий.
Не пам'ятаю, що там далі..
Очуняла — у шпиталі,
удень, в операційній залі,
як побула вже й на столі.
Сестриця потім так казала:
“Ледь-що живу вас привезли.
На тілі — кров позакіпала.

І десь під парканом знайшли.
Тяжкий вам випав жереб.
Десь вороги в вас люті тут...
Бо так побитий був ваш череп,
що вже гадали, що — капут”.
Та ще й тепер... Та що й казати, —
каліка я на все життя.
Таке вчинили супостати...
Хай Бог не дасть і їм пуття!

МАРКО

Ну, колежанко, Богу дяка,
що вирвались живцем від них.
А от я чув, з людьми балакав, —
що схоплюють удень живих.

ПРОФЕСОР

Та випадків тих... Боже милий!
З мого життя от розповім.
Мене також були схопили...
Хай їх поб'є... ласкавий грім!
Було це в році сорок п'ятім,
коли німецький фронт валився
(тоді й страшки стають завзяті,
бо що хапав, то не діливсь).
Отож до міста над Дунаєм
американці увійшли.
Ну, ми радіємо, вітаєм,
що нам — визволення ж несли.
Днів через кілька після того
ось чуємо — “совети” йдуть.
Нема в тім дивного нічого, —
союзні ж... руку подають.
Ось бачим — крутяться по місті
“советські” авта... то ж не звір!
І неймовірні линуть вісті...
Але ж — не всяким спліткам вір.
Зі мною був тоді колега,
шкільний товариш і земляк.
Журився дуже він, сердега,

і я втішав його сак-так.
Та й справді ж бо: дружина вмерла,
із сином якомсь розлучивсь.
Але жура хоч серце жерла,
та він змагавсь... і бадьоривсь.
Так от — блукаємо по місті
(він був раніш тут, краще знав,
я завжди був йому в асисті,
як він ішов десь, радше — гнав).
А вулицями ж люду — тижби.
Мов повинь весняна — течуть.
От зупинились ми: куди ж би?
Куди піти, щоб щось почути?
“Гей, постривай, — колега каже:
тут комітет і наш десь є.
Адже ніхто нас там не зв’яже...
Гей — до своїх... і по своє!”
І вже звивається він в’юнко
між натовпом, а я — за ним...
Гучать десь авт сирени лунко.
Гуде все рухом весняним.
Так от — будинок той знаходим.
Направо — сходами... і ось
десь до кімнати ми заходим.
Там — секретар, і з ним ще — хтось.
“Го-го... професоре, вітаю!”
Це секретар отак озвався...
Той — мов здрігнувся, помічаю,
та враз у форму-маску вклавсь.
Він — золоті “пагони” має,
по-українськи розмовля.
Підвівсь поважно, нас вітає
і за якийсь питає шлях.
Я не курю, колега курить.
Той цигаретку дав йому.
Раз — то смішок, то — брови хмурить.
Я ж — неспокійний... а чому?
Аж чую: просить-пропонує:
хоч показати — як на міст...
Що — боязно? Він — гарантує.
Адже не всяк у них — чекіст!

У друга вдача — вибухова:
“Та хто вам каже, що боюсь?”
Мовляв, йому вже досить слова!
Тож відмовляти — й не берусь.
“Що ж, їдьмо”, я кажу спокійно:
“і щільно побачимо й Дунай”.
А секретар — меланхолійно:
“Усяк про себе розум май”.
Виходимо — перед будинком
“советське” авто вже гарчить.
Спокійно сіли ми в кабінку.
Той — із шофером. Авто мчить.
“Отож — направо чи наліво —
я покажу. При мості ж — стоп!” —
колега каже. Той грайливо
шле усмішку: “Вір хабен копф!”⁹⁾
І авто мчить, реве сирена.
Мій друг сигнали подає.
А вулиця — ряба й зелена.
Навколо все — роєм снує.
Десь близько міст — блиснула смуга:
Дунаю плесо мерехтить...
Даремно “стоп!” відчайний друга.
Реве сирена... Авто мчить.
І друг мій знітивсь, помічаю,
страшкові місцем поступивсь.
Тож я команду забираю:
“Будь при віконці — і дивись...
А я — при другім... пильнувати.
Як дам команду — розіб’єм,
кричати будем і махати...
Не бійсь — рятунок ми знайдем”.
При мості бачимо ось — варта.
Та вже — запізно. Отже — стій;
не програна ще наша карта:
при другім боці вчиним бій!
Ой, пам’ятна ця поїзденька!
Дунаю плесо осяйне
хвилями брижилось злегенька.
Та другий берег тяг мене.
Я мав окуту добру течку,

а друг — ковіньку у руках...
Тож, як були вже недалечко,
ми — за командою — трах-трах!
І вже в вікні чим хоч махали.
А друг мій — лаявся і сваривсь.
Та ось, край мосту, авто стали.
Ну, й наш “молодчик” зупинивсь.
Ми вибігли. Нас обступили
американські вояки.
Та другові — забракло сили.
Тож я, в англійщині слабкий,
почав сяк-так розповідати...
Але “пагонщик” теж устряв,
мені вже став перебивати, —
по-своєму перебрехав...
Що шкоду ми йому вчинили...
Він нас підвіз — і без квитка...
Страшки ж — віконця ось розбили.
Так от: подяка це така.
Надхнення ж тут (помимо вміння!)
звітало друга — й він почав:
про чорне чортове насіння,
бож цей брехун і слово дав;
та золоті, мовляв, “пагони”
їх чорних серць не золотять,
бож це — шакали, не дракони,
на них — нікчемності печать!..
Американці реготались,
і на виду мінивсь чекіст
(що то — чекіст... переконались!),
зробивсь плохим, убгав свій хвіст, —
не виправдовувавсь, як спершу.
Під бреньк острог салют віддав,
смішком ніяковість затерши,
до авто сів і геть помчав.

ОКСАНА

Читала десь, що так хапали
іще “мазепинців” колись.
І на Сибір когось заслали...
Одна наука в них — скорись!

ПРОФЕСОР

Це історичний факт. Віддавна
Москва вже практикує так.
Чекістів це сторінка “славна”,
тодішніх, тобто, посіпак.
Чи ж чисто винахід московський —
не довелось читать про це;
та з українців — Войнаровський
піймався у таке сільце.
Це був скандал дипломатичний.
Щоб злагіднити це якось,
вони вжили маневр свій звичний,
і, як не раз, їм це вдалось.
Через терор чи обітниці,
та в'язень “радо” підписавсь,
що сам пішов... до їх в'язниці,
мовляв, на ласку царську здавсь.
Зідхнуло легше “вільне місто” —
нема для Гамбурга ганьби!
Бож діло, виявилось, — “чисте”...
Не важно — хто і як зробив!
Та інша риса є цікава
у цій афері (з давніх днів
ця проявлялася настава
усіх московських ватажків), —
був спритний “резидент”¹⁰⁾ і шпертий,
та юдин гріш — п'ятсот рублів —
він не одержав і до смерті,
хоч вірним псом царю служив.

ОКСАНА

Це як Петров, тип знаний Юди,
що “Братство”¹¹⁾ видав, не спожив
добра в житті — цурались люди...
Хоч “широ” все катам служив.

МАРКО

Про Юд нових сказати можна,
що не зазнали теж добра.

Була і їх душа тривожна.
Природньо мало й хто вмирав!
Про Мавра правило клясичне
на них тяжить: зробив та й — зник.
Завдання виконав практичне? —
то йди під три-чорти — навік!

ПРОФЕСОР

Та не страшні були б і Юди,
як вовк тій дружній череді,
якби то скрізь і завжди люди
були свідомі і тверді.
Ворожі гасла пропаганди
не затруїли б чисту суть...
Таж красні і пахкі троянди
із колючками все ростуть!

МАРКО

Ну — хай... Ви кажете: “троянди
у колючках ростуть пахкі”.
Тож уявім таку (для “гранди”!),
що родить тільки — колючки.
Ще й припустім: “свідомо” родить.
Тоді їй нащо: колір, пах?
Бож міць від матінки-природи
і буде в неї — в колючках!
Про перекінчиків це мова,
що все кермує ними хіть —
під маскою хвалького слова
чимбільш схопити, щоб спожити.

ОКСАНА

Таж звихнення тут самовидне.
Така “троянда” не пахтить.
Це явище таке огидне,
що й Божий світ собою тьмить.

ПРОФЕСОР

Хто проти матінки-природи

десь по-дурному бунтувавсь, —
на край безодні все доходив,
на бездоріжжях опинявсь.
Ось вам, для прикладу, Тичина...
Феноменальний мав дебют.
Це геніяльний був хлопчина,
як ще не мав на собі — пут.
Тепер — нацьковувач партійний,
з чужого голосу крикун...
І зникдів ось талант надійний,
замакло в ньому стільки струн.

МАРКО

Та поховаймо вже Тичину.
А от скажу вам: Хвильовий,
то це — зразок протесту й чину,
вимовний порух визвольний —
як диктувала це природа —
за прояв тих природніх рис,
що є багата ними врода,
а їх режим здушив, затис.

ОКСАНА

Із Україною ж до смерти
ділив і він жакхливий хрест,
за неї не вагався вмерти.
Так от — хіба ж це не протест?

ПРОФЕСОР

Чи це геройство — судять ріжно.
Пістоль до скроні — мужній жест,
але, хоч це вам дивовижно,
я все ж тверджу: це — не протест.
Ось хай би він з того нагану
чужою кров'ю змив ганьбу:
кульок загнав кільком “по плану”,
повів смертельну боротьбу
з тими спричинниками лиха,
та дорого продав життя.

Хай пімсти б він повітрям дихав, —
це б був протест і — каяття!
Але з героями впорівень
тих ставити, хто не мовчав,
то мов казати: мудрий півень, —
як різать стали, то кричав.

ОКСАНА

Бува із Савла рідко Павел.
А ролю ж він провів Павла.
Стать проти їх злодійських правил —
уже це мужність не мала.

МАРКО

Авжеж... Бо харцизяк тих зграю
вітали хто? — плохі, крихкі
та визнавши ще “хати з краю”
або попихачі гливкі.
І в тих умовинах сказати:
“Геть від задрипанки Москви!” —
це поклик сміливий, завзятий,
це справді — поклик бойовий!

ПРОФЕСОР

Щоправда, в ті роки сутужні
це все ж заслуга не мала.
Це вчинок чесний був і мужній:
пізнав — відкинувся від зла.
Із цього ж іншу вже науку
нам слід висновувати всім:
на сумнів ліки й на розпуку
шукати — тільки не в чужім!
Ось він — разом ішов з Москвою,
а потім: “далі від Москви!”
Він фронт валив у часі бою,
гасив нам запал бойовий.
Мовляв, цей бунт — це “для народа”,
ухвали-гимни сам писав.
Аж тут озвалась рідна врода, —

і згасла та чужа “краса”.
Та голос той своєї вроди
не всім утямний, хоч лункий.
На манівці не один сходив,
як гнався безбач, невпрошки.
Нам каже й приклад цей знаменний,
що проти вроди всякий бунт
є завжди в наслідках злиденний,
бо сам підкопує свій ґрунт.
Але вже те, що він почувив,
пізнав у гаморі ідей,
не дасть про постріл той забути, —
він буде штурхати людей
та відстрашати ренегатів
на манівцях і серед мряк.
Для рідних Савлів і Пилатів —
назавжди це вимовний знак.

ОКСАНА

Велике лихо в нас, гадаю,
ще й “хатоскрайство” те дурне:
“Моя, мовляють, хата з краю,
то й не чіпайте ось мене!”

МАРКО

Аж дивно справді, щоб нащадки
тих славних наших козаків
про лад не дбали, про порядки,
що все ж їм любі й поготів?

ПРОФЕСОР

Отут психологічний вузол.
От спробуймо це розв'язать.
Отож прохаймо правди Музу
до цього стежку показать.
От побуяймо з козаками:
б'ємось “за віру і права”.
Кружляє хижий крук над нами...
Це пригорнула нас Москва.

Здалека ж у цієї птахи
ніхто не вгледить пазурів.
А зблизька — вбачать бідолахи,
що це — хижак із хижаків.
І це вже в наших зродить душах
огиду, нехить — і бойкот.
Чужі тут заклики не зрушать, —
свого “кутка” я патріот...
Тут і пішла та “хата з краю”.
Дарма, хоч прихвосні й були
(Москва їх виплекала зграю),
та ті змінити не змогли.
Здивуєтесь, та я впевняю, —
це охоронний панцир був.
Комплекс психічний “хати з краю”
від нас примару відвернув
винародовлення й загину
як нації, що все своє
плекає десь аж від почину,
що Бог їй з ласки Сам дає.
Ті ж негативні риси люду —
відчуження і від своїх —
нам слід поборювати всюди,
бо й справді це — чималий гріх.
Коли б сімнадцятого року
не мали ми цього гріха,
то хай би хто й тинявся, нівроку,
то й на чужині б не зідхав.

МАРКО

Ну, хай — держави ідеалу
ясного ще не мали ми.
Але пізніш таки щось мали...
Проте, ми все ж — “за ворітьми”.
Та й досі ще, хоч демонструє
труди геройські в нас УПА,
а світ не бачить і не чує...
Чи всевидющість їх — сліпа?

ПРОФЕСОР

Той відкличний на всяке лихо,

хто сам зазнає на собі...
Але розумний має втіху —
випереджати в боротьбі.
Тож не такі вже й недогадки
по всяких центрах там сидять,
Москва ж до того вже й не крадьки
до діл своїх кладе печать.
Раніш, скажу, мене страшила
облудна тактика ота,
коли катів нечиста сила
так прикидалась — мов свята.
Про демократію ще звичка
і досі є співать, де слід,
та пазурів у рукавичках
щось не зумів сховать сусід.

ОКСАНА

То що, тепер, на вашу гадку,
це “суверенів” схамене —
і ці прикличуть “до порядку”:
скінчить становище дурне?

ПРОФЕСОР

Бувало й так, хоча і рідше,
як тактика Москви оця,
що мимохіть штовхає швидше
і до логічного кінця.
Це значить — знов концерт космічний
усім брехлам на глум і злість,
а що наш нарід є музичний,
то й займе не останнє з місць.

МАРКО

Либонь таки, що не останнє.
По всіх бо закутках у нас
стихію зрушило змагання,
збудив усіх цей гострий час.
“Її, окраденую, збудять” —
передбачав Тарас іще.

Щоб загасить — огонь той студять...
А він горить, ще більш пече!
Ще лемки нас, "карпатороси",
було, смутили, а тепер —
ми горді з них, наш дух підносить
їх збройний чин: бо дух не вмер!
Отож Карпатська Україна
скропила кров'ю — плебісцит,
а лемків горяна країна
борні ствердила гордий міт.

ПРОФЕСОР

І справді — плебісцитом крові
зцементувалися частки.
Це нації інстинкт здоровий
зродив цей труд і чин яркий.
Дарма — й відчахнуті частини
зіллються з краєм дорогим —
Кубань, цей східний пруг країни,
слізьми і кров'ю злитий Крим.
А ті "Клини" — Зелений, Сірий, —
пригорне матірня рука
і, молодих та повних віри,
наснажить воля їх саяка...
Бо це ж і є закон природи,
і саме в ньому сила вроди:
долоні рідні — до долонь
і йти до божеських усонь!

1947-50. Ляндек — Тироль.

ПРИМІТКИ

¹⁾ усоння — місце осяяне сонцем (протилежність — "затінок").

²⁾ юга — суха мла на обрії.

³⁾ соша — шосе, шоса, як — ведмідь, замість — медвідь (переставка складів).

- 4) лат., “божа машина”, тобто — щось штучне.
- 5) герой роману Панаса Мирного “Пропаша сила”.
- 6) тощо, і так далі.
- 7) ліва фракція Укр. Партії Соц. Револ.
- 8) селепко, валовень.
- 9) “ми маємо голову”.
- 10) царський консул.
- 11) “Кирило-Методієвське”, разом із Т. Шевченком.

НА ПРУЗІ

I.

Яких вам виказок, яких легітимацій:
ми — хто? і звідкіля? Кудюю ми ідем?
Аджеж історія не в одному абзаці
чимало подає про нас легенд і тем!

Що гнало геленів — ген за тайниче море,
чи аргонавтів тих по “золоте руно”?..
Таж золото пшениць манило в ті простори,
а шумувало в них ще й молоде вино!

Це ж із сміливцями на берег кімерійський
пливли до варварів здобичники-купці.
І вузол не один, заплутаний, гордійський,
розв'язували їм ті геленські митці.

Вони на все митці, їх вироби чудові
сповняли подивом: і витвори різця,
і добрі їх боги, ті — біломармурові,
і вина, і пісні, — все вабило серця!

Сусідство ж це нове їм не вгашало духа, —
мирились “варвари” з народом цим, місцем,
їх очі бачили і слухали їх вуха,
що показали їм майстрі вина й поем.

Як Троя ж на шляху їм стала на заваді,
такі “вузли” мечем рубали й поготів...
І геній гелленський, закрлявши в “Іліяді”,
їх зневмирушив нам, героїв і богів.

Не за Олен-красунь шаліли все тут війни,
недарма й перський цар¹⁾ за скитами ганяв:
сумирний хлібороб, той геній самосійний,
достатків золотом їм очі все зривав!

І нам за свідка є славетне вже Трипілля,
що зглибило цю суть у глибині віків:
це ж фронт усе тут був, на заході ж — запілля,
як била з Азії навала бурунів!

Були байдужими і степ рясний і північ,
хоч не один будив завзятий Митридат,

хоч горді гинули у боротьбі нерівній...
Та й римські тут орли не вивели пташат.

Вихрились війнами і падали держави.
Маю линули "Троянові віки".

А в тиші хлібороб, сам нежаденний слави,
довершував свій труд, солодкий і тяжкий.

Не гнавсь він по чуже, як той номад, за обрій.
Він милувався сам у виробах своїх.
Дажбогові дари були для нього добрі.
Любив ясних богів, цурався й кляв лихих.

Та мсти не відвернув — і Долі й Чорнобога,
як обпадали все номади, мов тічня:
через родючий степ розбійна йшла дорога.
Як усувався ж він, ніхто вже не спиняв.

Цей прихлюп-течія — племен і рас азійських —
усе десь гналася, мов нетлі на вогонь,
на захід обширом, шляхом степів понтійських...
Відходив хлібороб, тримався осторонь.

Зі степу йшли збігці, вітав їх ліс тайничий.
Вони ж пололи ліс і вколо тих полів
ряди осель росли і вежі шартівничі,
де воявничий дух, ще не зайнявшись, тлів...

Та дух той запалав, як з берегів Евксину
прийшли ті русичі із двосічним мечем
і вкраяти в степу ще й далі Україну
допомагали їм, ішли плече-з-плечем.

І вкраювали вже та здобували славу,
чимало ще й земель ген-ген по кружині
з оселями племен і ширили державу,
гартуючи свій дух, лицарський і в борні.

II.

Гей, падали держави пишні:
де був Ігіль — там попіл, дим!
Лишився ж свідок про колишнє —
отой музейний караїм...

А хто ганяв тоді по морі
на тих легких, хибких чайках?
Чиї то соколи в просторі
хапали блискавкою птах?..

Про те нам свідчить Чорне море,
що морем "Руським" нареклось,
хоч знов від степової змори
нам захищатись довелось.

Тремтіла й горда Візантія,
той греків пізний перерід,
коли "борей" на неї віяв,
тяжкий позначуючи слід.

Та й не одному ватажкові
робила вимушений жест,
поки свята збулася провість:
країну нам осяяв хрест!

Де Первозваний славному провість
на горах київських прорік, —
ось первісну вже пише "повість"
славетніший за роком рік!

Той шлях тяжкий "з варяг у греки"
стає вже простий і легкий.
Дунай і Каспій — ген! — далекий
уже, як Тьмутаракань, — свій.

Та буруни в наш берег били.
Здіймалась повінь степова.
Росли в степу горби-могили,
на них — будяччя і трава.

Родився чин — зродились теми
до ще нечуваних пісень.
Бриніли хвальні вже поеми.
Уже світав над степом день.

Який поет у тім заранні
про похід Ігоря співав?
Він був не перший, не останній,
бож про Бояна сам згадав.

Та ось не повені — потопи
знялись високі буруни
та затопили пів Європи, —
змив греблю шал їх навісний.

Здиміло димом, як офіра,
віками збиране добро!..
Чия ж це оспівала ліра,
чи описало десь перо?!..

III.

Мур своїх таки твердинь
власними руйнує руками...
Бачучи ж ганьбу святинь,
не могли помстити мечами:
це — топтати свій закон!..
Так пізнав король Данило,
що — не золото корон —
проти сили треба силу!

Тож хоч як із далини
блиски-поваби магли,
та не в виблискає мани
він шукав потуги-сили.

Тож за нею він тужив,
і пекла мов згага — туга.
З боєм тим життя прожив...
Та зросла не перша — друга.

Перша сила — то бояр,
що примхлива і непевна.
Друга ж — вірна, без обмар,
то — народу сила ревна.

Перша — зрадна і хистка,
їй то всяких “уні” треба:
хай чужа хистить рука
їх “права” у їх потребах.

Друга ж сила — сам народ,
вірний правді й добрій славі,

повнота ж його свобод
творює лад і міць державі.

Тую ж творчу боротьбу
викривляли нам чужинці,
ще ж неволю та ганьбу
принесли тоді ординці.

На шляхи чужі зійти...
А свої ж вели на Київ!
Мати Божа, захисти,
оживи в серцях надії!..

IV.

Гей, хто ж то завзятий меч на невірних
здійняв захищати господарів мирних?
Литва героїчно це йшла на підмогу,
сурмила велично із турйого рогу, —
і орди розбійні відчували кордони,
як їх стрілосійні стрічали загони,
кропили кривлею мечі харалужні.
Вовки — вже тічню — на похорон мужніх
виводили канти виттям серед ночі,
круки ж, їх драбанти, дзьобали там очі...
Та з доброго дива, з грабіжної звички
тут шляхта зрадлива, що ласа дурнички,
здурила цяцьками володарів хирних,
зробила ж рабами підданців сумирних,
ту ж польську “корону” славетну з безправства,
привчала — законом ті крити плюгавства.
Зазнало поспільство — неволі й ганеби.
А шляхта насильством ту волю для себе
забрала, мов Богом оті “привілеї”
від люду простого та дані для неї.
Поспільство стогнало — і злидні і втрати.
Підмоги чекало... та звідки чекати?
Ординські загони тим степом гасали,
ніщо їм кордони: на люд нападали,
пускали із димом беззахисні хати.
Не маючи стриму, гнав ворог триклятий

ясир велелюдний, ту здобич найкращу,
у день мов би судний драконові в пашу...
А шляхта дуріла, бенкети справляла,
і їх не журила ворожа навала.
По замках сиділи пихаті гулящі,
і їм не боліли ті душі пропащі.
Поспільство ж і смерди молилися Богу, —
і їм Милосердий післав ту підмогу.

V.

Засумувала славна Україна,
залебеділа тих козацьких дум...
По величі — одна сумна руїна.
Відчай ячить, голосить псальми сум.

Сусідоньки ж — вони собі раділи,
і “визволять” відтоді почали...
Та пружились уже в народі сили, —
і степові родилися орли!

Навалу орд — теж силою відперти
спонукував суворий хід подій.
Хто бачив смерть, той не боїться смерти —
чи то в степу, чи на хибкій воді!

Так почалась нова сторінка славна —
бувальщина козацької доби.
Прокинулсь снага в народі давна,
штовхнула знов до змагу-боротьби.

Широкий степ там залунав піснями,
і гонами знов походжає плуг...
Пружніє дух, ширяє над степами,
готується до ще нових напруг.

Не печеніг там коні попасає,
не половця вгорі дзвенить стріла, —
люд з “тартару” там вирвавшись гасає...
Та спалахом уже кричить імла.

Палає це “фігура” вартівнича,
на весь окіл тривогу рознесе...

І для “гостей” готується вже стріча.
Ген — далечінь очима всяк пасе.

VI.

Що за крик там такий
татарви і ясиру?
На степу козаки
переходять невіру.

При шаблях наголо
у здогоню завзяту
їх мов вихром несло
на загин супостату.

Коні мчать гаряче,
аж підковами крешуть.
Утікай!.. Не втіче —
миттю голову зчешуть!

Так почав тих невір
гук козацький страшити, —
став дорожчим ясир,
гірш бо кров'ю политий.

Це ж над Батьком-Дніпром
стала Січ на сторожі, —
воля всім — є добром,
як закони всі Божі!

Воля — правда для всіх,
для хрищеного люду,
а неволя — це гріх,
непрощенний до Суду!

За неволю — карай,
стій за правду, козаче!
Нагородою ж — рай,
хто загинув — тим паче...

Та й за волю свою
твердо стань, заступися,
краще згинь у бою —
ворогам не скорися!

Це прокинувся дух
войовничий народу.
Для твердих одчайдух —
труд-борня за свободу!

І шляхетська пиха,
засмутилась сваволя:
щоб від “бунту”-гріха
та урвалась їх “воля”?!..

І гнобить почали
запорозьку потугу,
та зломить не змогли
цю народа напругу!

VII.

Гей, не дивуйтеся, людоньки добрі, —
з волі, із Божої сталося,
що під Богданом, мов леви хоробрі,
ціле поспільство змагалось!

Лицарі Січі зірвались до бою —
віру і честь боронити!
Був хто живий, ухопився за зброю:
волю свою захистити!

“Борзо” втікали тоді “воріженьки”,
слід свій кривлею значили, —
став бо на ворога нарід усенький.
Свідками ж — славні могили...

...Вийде з в'язниці — людина мов п'яна.
Спертись... що є під рукою.
Тож не судімо суворо Богдана:
нащо злигався з Москвою?

Він бо й не винен, — хай свідчить ось віра...
Тож — одновірний сусіда!
Отже, мовляв, не якийсь там “невіра”.
Де ж би й від нього — “обида”?!

Присяга ж — святість: на хрест присягали.
Кращих гарантій потрібно?!

Таж про ту волю шаблі й самопали
ще ж бо дзвеніли так срібно!

VIII.

Та й справді, зброї мова
є завжди найщиріша...
Бо правда вже — готова,
але чия — міцніша?!..

Отож, як з татарвою
десь там під Перекопом,
було отак з Москвою
у нас під Конотопом.

На жаль, не скрізь ми бились
із москвином — “по-братськи”,
а все якось мирились, —
а це ж — не по-козацьки!

Тому й прийшла Полтава! —
пропав Мазепин задум!..
І от Москва лукава
нагородила зраду...

Бо зраду Україні
чеснотою назвала,
стяг волі жовтосиній
і все нам проклинала.

Зате плекала зваду,
бо це в московським дусі...
Через чию бо зраду
нас розірвав Андрусів?

Чого в степах просторих
усе тісніш ставало,
чайок козацьких море
дедалі менш гойдало?

Чом козаки поволі
ставали кріпаками,
а як хотів хто волі, —
прощався із степами?..

Лишили й Січ ту славу —
“під Турком” опинились.
За волю нещодавню,
за Неньку там журились.

Як муляли ж ті ярма
також поспільству в'язи!
Рух гайдамак недарма
спанхнув, щоб змити врази...

Та зрадила “по-братськи”
Москва і тут, невірна,
ще й рух той гайдамацький...
Та впала й Польща хирна.

Москва ж, проте, “еліті”
дала таку “свободу”:
“панами” бути в світі —
на глум свого народу.

IX.

Та вже з ціпком ходив Григорій,²⁾
навчав любити “сладок світ”.
І в темряві вже мерхли зорі:
благословилося на-світ.
І вже сміявся Котляревський,
аж береги далекі невські³⁾
відбили радісну луну...
Хоч не дійшов із Січі гомін,
та про колишнє любий спомин
будив “на волості” зі сну!..

І прокидалися нетяги,
і шепотів їм рідний степ
про ті криваві герці-змаги,
про силу ту, що десь росте...
І вже Тарасові⁴⁾ малому
казав історію відому
про гайдамаччину дідусь.
Мов на ріллі вологій зерна,
так думка в нім, терпка, штудерна,
росла, буяла: “поборюсь!”..

Х.

Тінь “просвітителів слов’янських”
над Україною схилилась, —
за нарід свій, підданців панських,
еліта нації журилась.

І видиво — своя Держава! —
жахом солодким перед очі
сяйнула їм, ще й давня слава,
зродивши візії пророчі.

Тарасове ж огненне слово
з крицевим мужнім “Заповітом”
на змаг надхнуло нарід знову —
іти “у-крок” із “вольним світом”!..

Але дракон з нездрімним оком
в’язнив заздrenню нашу долю...
І він помстивсь на них жорстоко
лише за мрії ті — про волю.

Аристократів гордовитих
не поривали вже ті мрії.
Нової рідної еліти
святислись це геройські дії.

XI.

Та вже мручали передгроми,
стрясались глухо людські надра,
хоч був чудний, невідомий
далекий струс не всім тим “кадрам”...

Бо ніч реакції не дарма
в’язнила гноблені народи...
Були й такі, що від жандарма
чекали ласки і — свободи!

Котрі ж боролись проти змори,
то — не за свій, за “всі народи”, —
“широкі обрії”-простори
родили в них побожний подив...

Гіпноз бо фраз “революційних”
усе тримав їх у полоні...
Не тих чекали сил рушійних,
бува — й спиняли... вже в розгоні.

Мовляв, не хто ж, а Драгоманів,
відчувши прихід катаклізму,
нам “провістив” у тім заранні
сяйку добу соціалізму...

Отож, і в часі катаклізму
ламались душі і рапіри
за ту своєю, партійну схизму,
не за тріумф одної віри,

тієї віри, що єднає,
угору дух і стяг підносить,
та ласк ні в кого вже не просить,
своє ж у хижих — відбирає!

XII.

Було — в сімнадцятому році,
як царська згнула мара...
Хоч на фронтах, десь там на боці,
лилася кров на кожному кроці,
і гостра йшла кривава гра, —

зате ось тут настало свято!
Тут кожен був у владі мрій.
Хотілось, вірилось багато,
що брат-злидар — не буде катом!..
Весна-красна!.. Кінець хурій!¹⁵⁾

Самоозначення невільних
і “відокремлення” — як хоч...
Нема вже більше — кволих, сильних...
Братерська згода в справах спільних:
маршуй — свободи не толоч!

Так революція “безкровна”
червоний — зрадний! — стяг несла...
Та кров ось бризнула жертвна

під Крутами. Завзяття повна
перед це молодь там вела!

Таж це універсал четвертий
нам гимном волі вже бринів.
Так любо жити... гідно вмерти —
гідких порушників відперти...
Тепер святі — любов і гнів!

Це підло колір так червоний
Москви підступність маскував.
Гармати ж хляли і колони,
що йшли на бій для оборони...
А "братец" звіром лютував.

Йому, бач, "сакля" очі коле,
як то давно писав Тарас, —
наш степ, це прадідівське поле,
що не змилило ще ніколи
і родить, родить повсякчас.

Ще й на Карпатах, Чорнім морі
лягає ласий зір лихих,
таж і під сподом тих просторів
там золото усіх кольорів
чекає копачів своїх...

...І знов глумиться він над людом,
номад одвіку, навісний.
Страшна ж епоха хижим гудом
збудила зо-сну струсом-чудом:
устань — світає день ясний!

І вже розплющив бистрі очі
наш нарід з вікового сну:
сяйнули видива урочі,
лунають заклики пророчі —
розбити дійсність навісну!

XIII.

Не знав ти, Богдане, не відав,
що справді то є за огида,
отой "християнський" сусіда!

Та віра їх — повна облуди
і фальшу й брехні до зануди:
там ідолу клоняться люди!

Той ідол — у царській порфірі
(пізніш хизувався в мундирі) —
давав їм і приписи в вірі...

Хоч був цей “помазанець Божий”
у “ласках” облудно погожий,
до нас він був люто-ворожий:

ненавидів нашу свободу —
“соблазн” для “простого” народу —
цей “вольности” нашої подув!

Послідок Орди Золотої,
зусилля свої він подвоїв —
позбавить нас волі святої.

Раби його, наче отару,
нас гнали у рабства кошару, —
терпіли “за бунти” ми кару.

І в'язнених гнали в кайданах,
з душею і тілом — у ранах:
не вгнула їх царська омана!

Радіючи нашій утраті,
вихрили у нашій же хаті
і слово в'язнили, прокляті!..

...Та кров'ю і ті, без корони,
немов кровопійні дракони,
свій колір барвили, червоний.

Ульянова мірзи нащадок
(чи ж треба ще кращих пригадок!)
і знов поновив цей “порядок”:

це ж він бо накинув “спасенність”
нам волі своєї — в щоденність
(московську за “саклю” заздренність!).

Так іменем ніби любови
їх стяг дочекався “обнови” —
багріє він кольором крові!

XIV.

Та ми — в авангарді! Нам слово і меч
слугує лиш правді і проти хуртеч,
що грізно зі сходу і з заходу йдуть,
толочать свободу, кривавлять нам путь!

Європи старої твердий авангард,
ми збройно й без зброї грабіжний газард
ординських збіговищ спиняли в віках,
мов лицар страховищ, що в наших казках.

Хай знають усюди — недарма наш труд!
Хоч віримо в чудо, не хочемо чуд.
Не віримо в ласку, а в правду свою...
Скинь, вороже, маску і — чесно! — в бою
нам гасла звірячі, свої демонструй, —
гартуй нам ледачих, м'якуш перскуй!
Нам ласка — отруя і лих течія.

Нас краще гартує одвертість твоя!
Чи ж можемо, клятий, не стати у бій
та дати правдувати неправді твоїй?!
Це ж правда диктує любов нашу й гнів,
а христить їх струя холодних знаннів.

Творець же нам гоїно дав зронів⁶) рясних,
хистити ж — і збройно від варварів злих.
Країну красою завітчану дав,
світанки — з россою (для цвіту і трав),
щоб краще поліття вінчав урожай,
окрасою ж цвіття нам каже про рай.
Та шле й громовиці — будити зі сну,
бо заспані й нищі проспали б весну,
не бачили б правди законів Його —
бути пильними завжди для люду свого!
Його ж боронити — це й крові наказ.
Хай ворог неситий спізнає ще раз, —
де гріє надія, хоч ворог зборов,
живе протидія і бурхає кров!
...І стихне номадів останній акорд...
У сяйнім уладі на звалищах орд
устане Держава, мов чудо нове,
що в серці як слава, як мрія живе!

І крилами волі обійме блакить:
у вільному колі — горіти й творить,
у колі народів, братів-вояків,
що вірні — і вроді й наказам батьків!

Це ж духа і зброї настануть жнива!
Орди ж Золотої наступник — Москва
скінчить беззаконний свій хижий розлив,
ввіллється в кордони далеких ділів,
щоб гоїти рани душевні свої,
чим рідні тирані значили її.
Вони й на підбої цькували мов псів
рабів, цих героїв з прадиких лісів;
ті ж — звиклі номади вбивать звірину —
не мали пощади, счиняли війну.
Але схаменеться новітній їх рід
і щиро вжахнеться минулих огид.

Та ми, що в нарузі зростили свій гнів,
стоявши на пружі ворожих світів,
ми будемо в стежах передніх іти —
на соняшних межах буяти, рости!

-
- 1) Дарій.
 - 2) Сковорода.
 - 3) Перше видання "Енеїди" в Петербурзі (1798 р.).
 - 4) Шевченко.
 - 5) хурія — снігова хуртовина, завирюха.
 - 6) зріє (-ону, -они) — дар, благодать.

З М І С Т

Первозваний	3
Карма	6
Наостанку	12
Полтава	20
Краса і врода	27
На пружі	57

Нижчезгадані особи — з Канади і США — своїми грошовими складками уможливили появу цього видання, а саме: І. Гуменюк, Й. Елан, І. Кириченко, Д. Лазурко, Д. Папенко, інж. Є. Пастернак, П. Підлісний, М. Регуш, Д. Сачківський, Я. Тесля. З. Шкурupій, інж. І. Янішевський.

Також належиться подяка за безкорисно виконану працю для цього видання мистцеві М. Битинському та редакторові П. Степові.

